

Tvář generace

TVÁŘ GENERACE

Jiří Hájek

V době, kdy skupina několika mladých básníků vyhlásila ústy svého programatika a čelného poety za hlavní znak generace, jejímž jménem si osobovali právo vystoupit, pasivitu, mdlou a odvrát od politického a vůbec veřejného života, v této době svádělo už v německém koncentráku tisíc českých studentů, kteří už svým vystoupením 28. října a 14. listopadu 1939 usvědčili protektorátního ideologa ze lži, svůj zápas s bestialitou německého fašismu. V době, kdy v protektorátních vinárnách a poetických sklenicích ještě bouřily mohutné diskuse o tom, co je to generace a jaká vlastně je, bojovala tato „generace“ všemi prostředky s německými okupanty. V letech, kdy český odboj utrpěl své nejkřutější ztráty, kdy ztratil většinu svých vedoucích kádrů, zůstala na dlouhou dobu na bojové frontě protinacistického odporu mládež téměř úplně sama. Na ní ležela tíha celého boje. Její zásluhou dochází po dvou letech strašlivých hekatomb tzv. heydrichiády ke konsolidaci českého ideálního hnutí. Jenom díky její neumdlévající aktivitě, kterou ani teror gestapa nemůže podlomit a umlčet, obnovují se přerванá spojení mezi jednotlivými izolovanými skupinami v továrnách, čtvrtích, městech, vesnicích, okresech, krajích a vznikají nové rozsáhlé organizační sítě. Stržení jejím příkladem, vracejí se k práci i ti, kdo po krutém otřesu černého roku 1942 odešli do ústraní. Do jejich řad se zařazují navracející se političtí vězňové nacistických kázní a koncentráků i jednotliví, v ilegalitě žijící přední bojovníci rozbitých starých vedení. V obnovených ústředních výborech politických stran, jež spolu s revolučními odboráři budují nejvyšší orgán naší národní demokratické revoluce, Českou národní radu, hraje mládež právě tak významnou úlohu jako později v České národní radě samé. Kolik svých nejlepších lidí obě-

tuje tomuto boji! Kolik lidí z jejich řad musí projít nekonečnou cestou nacistických mučiren a věznic! Kolik je jich odvečeno do hladových donucovacích robotáren v říši! Kolik jich bojuje v prvních řadách Pražského povstání!

Hle, pasivní, mdlá, bezprogramová, od věci nadosobního zájmu odvrácená generace, jejímž jménem, za vlídné asistence uznávaných kritických autorit, promlouvá skupinka mladých básníků v roce 1940 a znovu 1941! Generace, která prý lety nezaměstnanosti a krize byla odchována k pocitu vlastní zbytečnosti a méněcennosti, která si z těchto let odnesla jako jakýsi trvalý „úraz na duši“ svou pasivitu a přecitlivělost, či lépe řečeno bolestinství. Ovšem, v desítiletích, v nichž jsme rostli a dospívali, prožili jsme o něco více než generace našich dědů a pradědů za celý svůj život. Jak strašné rozpětí, jaké bohatství zážitků a poznání leží mezi našimi dětskými střevíčky, kdy jsme četli v čítankách o věčném míru mezi národy a kdy jsme byli překrmováni sladkou kaší optimismu a víry v řád, nasadivši si demokratickou a mírně pokrokovou masku, a mezi lety vraždění a hrůz, jež rozpoutal německý fašismus, zrozený z této iluzorní idyly za vědomé i nevědomé podpory, či aspoň nevšímavosti velké části puncované „demokratických“ zahraničních státníků a politiků. Zráli jsme pod takovým tlakem rychle se vyvíjejících historických dějů, v takovém úprku událostí, jako snad nikdo před námi. Tato tíže připouštěla jen dvojí možnost: jedny vnitřně lámala a mrzčila, druhé zocelila. Léta hospodářské krize a nezaměstnanosti, jež nás zastihla na počátku našeho dospívání, otevírala ovšem před námi všemi perspektivu trvalého vyřazení ze společnosti, vyřazení z práva na svobodný rozvoj naší lidské osobnosti.

Těch, kdo před touto perspektivou propadali pasivitě a nezájmu o „veřejné“ věci, kdo se utíkali do svého nejnvnitřnějšího soukromí, byla mizivá menšina. Byli to ti, jichž se tyto perspektivy netýkaly, kteří měli svým sociálním původem zajištěno výsadní postavení na slunné straně světa, či to byli slaboši a dezorientovaní ztracenci. U všech ostatních právě tato situace musila naopak vyburcovat všechny síly a veškerou aktivitu. Šlo o to, najít za každou cenu cestu z této bezvýchlednosti, najít si vůbec vysvětlení nesmyslných a nepochopitelných rozporů, jichž jsme byli svědky: lidé byli bez práce a hladověli, protože bylo vyrobeno příliš mnoho statků, ekonomové, filozofové a politici sloužící vládnoucí vrstvě nalézali pro to stará vysvětlení. Navrhovali důmyslné léky, ale vším jen demonstrovali svou dokonalou bezmocnost. Shodli se nakonec v tom, že jde o neodvratnou přírodní katastrofu. Jestliže se tak snadno spokojili tímto závěrem oficiální ideologové, nemohla se jím spokojit naše generace. Neboť šlo o nás, o naše životy, naše touhy, naše sny, o celou naši budoucnost, k níž jsme

musili najít za každou cenu cestu. Hned tehdy na prahu svého intelektuálního vývoje setkává se neaktivnější jádro generace se socialismem. Jedinou odpověď, jediný vědecký, historický a ekonomicko-politický výklad neřešitelných rozporů současné společnosti nalézáme tehdy v dialektickém materialismu. V něm získáváme jasnou dějinnou perspektivu, kladoucí před nás úkoly hodné toho, abychom jim zasvětili celý život.

Z rozporu světového kapitalistického hospodářství rodí se zatím vlna reakce a fašismu, která v Itálii a Německu vítězí. Vyřeší své vnitřní rozpory s prostotou a „genialitou“, jež ohromuje naše oficiální ekonomy: rozpoutává šílené zbrojení, které dává jedním rázem práci všem nezaměstnaným a vyvolává novou konjunkturu, podobající se horečce smrtelně nemocného. Na základě tohoto „úspěchu“ uchází se i náš domácí fašismus o přízeň všech, kdo jsou nespokojeni. Hle: socialismus krmí lid pouhými „rozvratnými“ hesly a sliby, fašismus dává práci! Dělá pořádek. Všemi prostředky demagogie se uchází především o mládež. Její verbování má však jen jeden následek: hluboko rozvíříuje hladinu indiferentismu a k neaktivnějšímu jádru generace přibývají noví a noví bojovníci. Fašismus prohrává svůj boj o českou mládež: vždy více a více je jasno, jaké nebezpečí, jaké nové, nesrovnatelně hroznější katastrofy v sobě tají onen jednoduchý způsob, jakým fašismus všude „řeší“ své vnitřní rozpory. Vždy více a více je jasno, kam německý fašismus, jehož se domácí „vlastenecká“ reakce tak často dovolává, zaměří nejprve svůj útok: že to bude právě naše země, že to bude právě česká mládež, kdo se v případě úspěchů jeho plánů stane první obětí. Nástup fašismu tak obrací aktivitu mládeže ještě silněji na pole „veřejných zájmů“, to jest politického boje. Generace poznává, že na tomto poli se rozhoduje a rozhodne celý její osud. Mládež, dosud rozdělená do několika protifašistických stranických organizací, začíná se srážet do jednoho šiku i proti vůli reakčních klik ve vedení svých stran. Stmeluje se a přes všechny přehradu věnuje svou důvěru vždy více a více těm, kdo nejjasněji rozpoznali podstatu německého nacismu a fašismu vůbec a kdo proti němu vedou nejdohodlaněji nekompromisní boj. Poznává, že to jsou lidé vyzbrojení dialektickým materialismem.

Jak mohutná byla tato vlna, o tom svědčí i to, že jí byli načas strženi i pozdější skleníkoví poeti „mlčící generace“, o nichž jsme mluvili na počátku. Dialektický materialismus a z něho vyrůstající politické hnutí, to ovšem byla cesta tvrdá a zavazující. Rozhodně neskýtala žádné pohodlí. Křehcí básníci, když vychutnali estetické kouzlo její novosti, konstatovali suše, že toto dočasně přijaté ideové ošacení není šito na jejich postavy. Byli příliš samolibí, než aby se vyznali, že jim prostě po několika krocích došel dech; vymysleli si složitější důvody: materialismus jim

byl příliš mechanický, neuspokojoval jejich „trpící“ duši, nevyrostl z jejich vlastních bolestí, nadějí a víry. A pak obávali se v řadách mládeže, připravující se k existenčnímu boji celého národa s německým fašismem, ducha stádnosti.

Nám šlo o všechno: věděli jsme jasně, co je zde v sázce. Těmto lidem však šlo jen o pohodlí pro výhodné pěstování jejich poezie. Jen o to, aby našli vhodné zákoutí a teploturu příznivou hojně úrodě mdlých poetických bylinek. Milovali jsme poezii a vše, co je v životě krásné a veliké. Mnohým, jimž ještě nebylo dokonale jasno, oč běží ve světě, zdál se náš odhad situace škarohlídstvím a z něho vyplývající mobilizování všech sil mládeže do boje proti světovému fašismu přepjatostí. Zahraničnepolitický vývoj, vrcholící potom v září 1938 Mnichovem, krutě potvrdil správnost našeho rozboru podstaty a cílů fašismu. Mnichovem odhalila zároveň svou pravou tvář česká agrární a velkoburžoazní reakce, jejíž nebezpečí jsme nepřestali zdůrazňovat a jež pak v rozhodujících chvílích sehrála roli Hitlerova trojského koně při odtržení Sudet a při vydání republiky bez boje napospas zločinné zvlí německého nacismu.

Bylo především naší zásluhou, že v těchto osudných okamžicích stála česká mládež navzdory všem politickým čachrářům v jediném šiku, odhodlána za všech okolností bojovat. Kapitulace a přijetí mnichovských podmínek, otevření bran republiky Hitlerovi takřka bez jediného výstřelu, k němuž dala pod výhružným tlakem reakce souhlas naše vláda, to vše bylo strašlivým morálním otřesem pro celý národ i pro samotnou mládež. Všechny lidské a politické hodnoty zakolísaly a hroutily se jako domečky z karet. Co stálo v tomto „přehodnocování hodnot“ nade vše pevně, byl dialektický materialismus a lidé jím poučení. Dokonalý rozbor situace, zdůraznění zásadního významu smlouvy se SSSR, plné rozpoznání nebezpečí, nejrozhodnější mobilizování všech prostředků boje proti němu, boje, který ztroskotal o roztržitost síly pracujícího lidu do několika stran, jejichž vedení stálo proti myšlence jednoty, toto vše dávalo i nám mezi mládeží největší autoritu k tomu, abychom se hned na počátku stali nejpevnějším jádrem protiněmeckého národního odboje.

Pro naše básníky ovšem všechny tyto skutečnosti neznamenal nic. Dialektický materialismus, který umožnil politickému předvoji dělnické třídy a uvědomělé mládeži sehrát tuto roli, zůstal jim pouhou dogmatickou zkamenělinou, již jsme zdědili po otcích. V jejich očích byl přejatou formulkou, námi nevytvořenou a neprožitou. Byly zajímavé filozofie a originální „světové názory“, které se staly módou jedné sezóny, či v nejlepší případě jedné generace, aby se obnosily a uložily do šatníku. Dialektický materialismus však otevřel novou epochu v dějinách lidského my-

šlení i v dějinách světa, jsa mohutnou vývojovou syntézou nejzdravějších materialistických tradic s nejpozitivnějšími výtěžky romantické idealistické filozofie (Hegelova dialektika), syntézou, která poprvé v dějinách lidského myšlení umí jednotně osvětlit zákonitost materiální i duchovní a jejich vzájemný vztah. To mu umožňuje poprvé vskutku vědecky objasnit zákonitost lidských dějin a z hlediska této zákonitosti osvětlit i přítomné fáze historického vývoje. Z perspektivy a metodou historického materialismu podrobuje vědeckému rozboru ekonomickou základnu oné společnosti, jež vyšla z Velké francouzské revoluce, hodnotí její historicky pozitivní funkci (vytvoření mohutných společenských výrobních prostředků) i její vnitřní nepřekonatelný rozpor mezi společenským charakterem výroby a soukromokapitalistickou formou přivlastňování výrobků, rozpor, který se stává smrtelnou překážkou všeho vývoje, odhaluje v ní společenské síly předurčené k tomu, aby tento rozpor, z něhož nutně vyplývají hospodářské a válečné katastrofy, překonaly a odstranily. Dialektický materialismus vytváří vědeckou strategii a taktiku politického boje za odstranění kapitalismu a určuje roli dělnické třídy v tomto vývojovém procesu. Není pouhou „filozofií“ v obvyklém slova smyslu, nevytváří pouhý dogmatický, strnulý a teoretický spekulativní obraz světa, je především mocným nástrojem jeho proměny. Není to jednoduchá zaklínací formula, řešící za mírný peníz předem všechny záhady světa a života. Je to pro všechny úseky lidské práce objevitelská metoda, otevírající teprve velkolepý pracovní program. Připusťme, že máte pravdu, vzdychají básníci, ale co je všechno platné, když jsme tento světový názor nevytvořili sami, když jsme jej pouze přejali od jiných generací. Avšak všechn lidský pokrok spočívá právě v tom, že generace za generací nepočíná svou cestu vždy znovu a od začátku, nýbrž že přejímá veškeré dědictví minulé kultury, že na ně svým osobitým způsobem reaguje a na základě revize jeho hodnot je dále rozvíjí. Sám dialektický materialismus vznikl jako výsledek tisíciletých tradic vývoje lidského ducha: z nich vyrůstá jeho materialistický základ i dialektická metoda. Generace, k níž patříme, přejala s bohatým a mnohotvárným dědictvím celé dosavadní kultury tisíce hodnot historicky dovršených a mrtvých a vedle nich i hodnoty živoucí a vývojově podnětné. Jde o to, co z tohoto dědictví má a může přejmout, co jí dává pevné základy pro uplatnění jejího osobitého tvůrčího přínosu. Naši protektorátní generační „mluvčí“ přejali ve všem všudy mrtvý historický balast, ztrouchnivělé odpadky ze stolu idealistické filozofie především s jejím atomistickým individualismem a egocentrismem. Z těchto základů nelze nic dále rozvíjet a tvořit. Zde lze jen rozmělnovat, opakovat. Nám však otevřel dialektický materialismus nekonečné obzory k uplatnění naší vlastní

tvořivosti. Dal nám metodu, na jejímž plném uplatnění a využití ve všech oborech lidské činnosti budou pracovat ještě mnohé generace po nás.

Ale to vše nám nic neříká, vzdychají znovu velcí překonavatelé „zastaralých dogmat“. Jsme ochotni konečně připustit, že je to zajímavá metoda vědecké práce pro ekonomy, snad dokonce i pro exaktní vědce, snad pro politiky, ale my jsme, prosím, především básníci; naši starosti je lidská psýcha, pouhá trpící bezbranná lidská duše. Vy věříte v „automatický pokrok“, v němž není místa pro uplatnění lidského ducha. I kdybychom chtěli, váš světový názor se pro nás jakožto básníky nehodí.

Tento světový názor vyrůstá však – jako žádný jiný – z nesmírné víry v moc lidského poznání, v sílu lidského ducha, který proniká v zákonitost přírody i lidské společnosti, aby je mohl ovládnout, aby odhalil povahu všech dosud skrytých a slepě působících sil přírody i společnosti, aby si je podrobil. Poznali jsme zákonitost společenského vývoje. Poznali jsme, k čemu ze své vnitřní ekonomické nutnosti spěje společnost, v níž jsme vyrostli. Poznali jsme ekonomickou podstatu fašismu, věděli jsme jasně, že je to fanatický a bestiální pokus o záchranu něčeho, co je odsouzeno k neodvratnému zániku. Avšak toto bylo vše jiné spíš než víra v „automatický pokrok“. Byli jsme si příliš dobře vědomi toho, jaká nesmírná zla může napáchat za každý den své existence. Aby byl rozdrčen, bylo třeba největšího hrdinství milionů lidí, největšího vypětí vši nezlomné síly lidského ducha. Světový názor, z něhož vyrostla Říjnová revoluce, která dala stamilionům vykořisťovaných a vyděděných světový názor, na němž byl budován a jímž byl řízen Sovětský svaz, zlomivší páteř nacistické válečné mašinerii, tento světový názor proměnil tak hluboce tvář světa i lidstva a odhalil taková nekonečná nová bohatství lidského ducha, že ani za celá staletí je básníci nevyčerpají.

V protektorátních „generačních“ debatách padl v souvislosti s dialektickým materialismem také výrok o „nezažité formulce“. Generace, jejímž jménem se tehdy debatovalo, tuto „formulku“ a její celou hloubku strašlivě prožila svou nejosobnější lidskou zkušeností v letech německé okupace. Německá okupace dala této generaci už zcela trvalou a pevnou podobu. Jí byla mládež, vyrostlá a duchovně se formující v letech hospodářské krize a nezaměstnanosti, definitivně vytržena z takzvaného normálního běhu života, odervána od toho, na čem chtěla pracovat, čemu chtěla věnovat všechny své síly. Její vývoj byl zastaven na šest let. Mladí úředníci a dělníci byli postupně vyhnáni z dílen od svých strojů, vysoké školy byly zavřeny, střední školství postupně odbouráváno. Totální nasazení a odvlékání do donucovacích pracovních otrokáren v Německu postihlo především mládež. Všechna opatření nacistů k stále bezohlednějšímu ždímání pracovní ener-

gie a zotročování českého národa svezlo se vždy především na ni. Mládež nesla z celého národa nejtěžší břemena německé okupace. Zůstala stát po těchto šest let bez rozdílu sociálního původu, s výjimkou úzké vrstvy protekčních dětí a vysoké buržoazie a byrokracie, sociálně nezařazena před branami tzv. normální společnosti. To vše způsobuje, že přicházejí do styku vrstvy, jež svým pracovním oborem a často i sociálním původem si dosud stály daleko. Mladý inteligent i mladý dělník se poznávají poprvé jinak než prostřednictvím literatury či veřejných schůzí.

Nacisti si toho jsou dobře vědomi: první velký úder své zběsilé nenávisti vedou právě proti českým studentům a pak vždy znovu a znovu zasazují nesčetné skupiny mladých ilegálních pracovníků. Jedni odcházejí, desítky jiných se staví na jejich místa. Generace rozšiřuje své životní obzory o strašlivé zážitky z gestapáckých mučírén, koncentráků, věznic a popravišť. Poznává z nejbližší blízkosti onu nesmírnou dekadenci všeho lidství, jejíž jméno je německý nacismus. Život, smrt, hrůza, bolest a utrpení, hrdinství, to, o čem v suchu a teple přemýšlejí a básní (nejčastěji jenom básní) křehcí poetové ve svých komnatách, to vše vidí v strašlivém prudkém osvětlení vlastního prožitku. Jak by kdy mohli lidé salonů a salonků pochopit, čím se nám v těchto letech a za těchto situací stal dialektický materialismus. Stal se nám nejen pevným opěrným bodem uprostřed politických a vojenských zvrátů války, jenž nám umožňoval v době, kdy jiní kolísali, přestávali jasně vidět a ztráceli víru, prohlédnout zdánlivě bezvýslednými situacemi a nepodlehnout nikdy dezorientaci. Avšak znamenal pro nás ještě mnohem více: byl i v našem nejnvtirnějším osobním životě pevnou kotvou, bez níž by se člověk vystavený v koncentracích trvalému tlaku esesáckého teroru, zkouškám hladu, týrání a zimy proměnil v dravého živočicha, bojujícího se všemi a se vším o zachování holého života. Byl trvalým korektivem všeho našeho nejosobnějšího citového života. Vírou, chcete-li. O víře se však mluví vždy tam, kde nestačí prostředky rozumového poznání. Tato víra však byla o to mocnější, že rostla z nezvratného vědění a hlubokého poznání. Jak strašlivě silnou a citovou náplň dostala, jaké lidi vychovala a jak je vedla v nejtěžších chvílích jejich života, o tom mluví osudy stovek našich nejlepších druhů, osudy hrdinů této „pasivní a trpné“ generace, kteří položili své životy v boji proti německým okupantům. Vše, co jim nebylo dopřáno vyslovit a dořící, zůstává nám jako nejsvětější odkaz.

Z toho základu, z těchto životních a citových předpokladů nastupujeme dnes k svobodné práci ve všech oborech lidské práce. Z těchto základů vyrůstají také noví básníci, kteří o generaci nedebatovali, nýbrž s ní žili její osud.

(1945)